

Werkgelegenheid en arbeidsinkomensquote

Volgens recente prognoses zal de arbeidsinkomensquote dit jaar zo'n 5,5 procentpunten hoger liggen dan in 1990. In dit artikel wordt betoogd dat deze spectaculaire stijging het economische beeld in ons land in de afgelopen jaren sterk negatief heeft beïnvloed. Dit duidt erop dat de macro-economische invalshoek in het debat over loonkostenmatiging niet mag worden veronachtzaamd.

Het sterk oplopen van de Nederlandse arbeidsinkomensquote gedurende de laatste jaren is, bezien vanuit macro-economisch perspectief, een zorgelijke ontwikkeling. De stijging van de arbeidsinkomensquote gaat per definitie gepaard met een even grote daling van de kapitaalinkomensquote. Deze kan worden beschouwd als een graadmeter van het winstpotentieel van het Nederlandse bedrijfsleven en mitsdien van de beschikbare financiële ruimte voor toekomstige investeringen in nieuwe en betere producten en technologieën. In die zin is de arbeidsinkomensquote een indicator van het concurrentievermogen van een economie op langere termijn. De gecorrigeerde arbeidsinkomensquote is inmiddels gestegen van circa 80,2 in 1990 tot 84,8 in 1992 en zal, naar het zich laat aanzien, nog verder toenemen tot een niveau van circa 85,7

Tabel 1. Arbeidsinkomensquote van bedrijven in enkele landen

	Mutatie 1994 tov '90 %-punt ^b	Niveau 1990 %
Verenigde Staten	-0,2	77,3
Japan	0,5	89,6
West-Duitsland	0,4	75,7
Frankrijk	-0,3	75,3
Italië	-2,7	74,2
Verenigd Koninkrijk	0,7	82,2
Nederland ^a	5,5	80,2

a. Voor Nederland exclusief delfstoffenwinning, exploitatie onroerend goed en kwartaire diensten.

b. De ontwikkeling van de quotes in 1993 en 1994 is berekend op basis van recente OESO-prognoses.

in 1993 en 1994, hetgeen zo'n 5,5 procentpunten hoger is dan in 1990. Blijkens de *Macro Economische Verkenning 1994* is de sterke stijging van de arbeidsinkomensquote in het tijdvak 1991-1994, die zich zowel in de open als afgeschermden sectoren van onze economie heeft voorgedaan, voor een kleine vijf procentpunten het gevolg van een toename van de arbeidskosten per eenheid produkt die uitgaat boven de stijging van de afzetprijzen, en voor het resterende geringe deel van een verslechtering van de ruilvoet. Het oplopen van de arbeidskosten per eenheid produkt is op zijn beurt weer de resultante van stijgende loonkosten per werknemer (in de marktsector gemiddeld circa 3,75% per jaar in 1991-1994) bij een zwakke ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit (gemiddeld bijna 0,75% per jaar).

In het licht van recente ontwikkelingen op het terrein van de internationale handel betreffende GATT, Europese Economische Ruimte en de opkomst van goedkope landen als bijvoorbeeld de Volksrepubliek China, is de toename van de arbeidsinkomensquote extra bedreigend. Van de nieuwe mogelijkheden die de internationale ontwikkelingen aanreiken kan immers vooral worden geprofitteerd bij een sterke uitgangspositie in termen van concurrentievermogen. Het oplopen van de arbeidsinkomensquote is daarmee in strijd. Dit wordt eens te meer duidelijk wanneer de ontwikkeling van de Nederlandse arbeidsinkomensquote wordt afgezet tegen de, ten dele verwachte, ontwikkeling van de quotes van enkele belangrijke concurrenten van Nederland in 1990-1994 (tabel 1). Pro memorie

zijn ook de niveaus in 1990 vermeld, maar deze laten zich mede door verschillen in produktiestructuur moeilijk met elkaar vergelijken.

Gevolgen oplopen arbeidsinkomensquote

De vraag dringt zich op in welke mate de recente toename van de arbeidsinkomensquote heeft bijgedragen aan de verslechtering van het economische beeld in Nederland. Beantwoording van deze vraag werpt tevens licht op het belang van gematigde arbeidskosten voor een open economie als de Nederlandse in het algemeen. Concreet wordt met behulp van het macro-economische beleidsmodel MORKMON II¹ onderzocht hoe het economische beeld er in de periode 1991-1994 zou hebben uitgezien bij een constante gecorrigeerde arbeidsinkomensquote van bedrijven op het niveau van 1990. Het constant houden van de quote op het niveau van 1990 wordt daarbij bewerkstelligd door middel van het instrument van loonmatiging. Deze keuze voor loonmatiging is ingegeven door de overweging dat ruilvoet en arbeidsproductiviteit niet respectievelijk moeilijk als instrument gehanteerd kunnen worden. De verhoging van de afzetprijzen is in beginsel wel een instrument, maar in het licht van de scherpe concurrentie lijkt dit geen realistische optie. Zou dit laatste wel zo zijn, dan zou de opgetreden stijging van de loonkosten per eenheid produkt sterker in de afzetprijzen zijn verdisconteerd dan in werkelijkheid het geval was. Overigens hoeft de initieel benodigde loonmatiging niet volledig autonoom te zijn. Voor een deel kan deze optreden in reactie op maatregelen die zijn gericht op het flexibiliseren van de arbeidsmarkt of door inspanningen die ertoe bijdragen dat de kansen van inactieven op een baan toenemen, waardoor zij een grotere druk kunnen uitoefenen op het loonvormingsproces.

1. Zie M.M.G. Fase, P. Kramer en W.C. Boeschoten, *MORKMON II, het DNB-beleidsmodel voor Nederland*, Monetaire Monografieën, nr. 11, NIBE, Amsterdam, 1990; alsmede W.C. Boeschoten, P.J.A. van Els en M.E. Hemerijck, *Macro-economische variantenanalyse met MORMON II*, Monetaire Monografieën, nr. 14 (met diskette), NIBE, Amsterdam, 1993.

Strikt genomen doet deze analyse dus geen uitspraken over de achtergrond van de initiële loonmatiging. Bij de inkleding van de loonimpuls is aangenomen dat deze volledig doorwerkt in de ambtenarensalarissen en sociale uitkeringen, en dat de operatie budgettair neutraal verloopt. Dit laatste betekent dat er na verloop van tijd ruimte gaat ontstaan voor lastenverlichting, die oploopt tot circa 1% bbp in 1994. Deze lastenverlichting, zo is aangenomen, bestaat uit een verlaging van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting.

De uitkomsten van onze berekeningen met MORKMON zijn weergegeven in tabel 2. Daaruit blijkt in de eerste plaats dat initieel een bijzonder forse loonmatiging nodig zou zijn geweest, met name in de jaren 1991 (3,1%) en 1992 (nog eens 4,5%), toen de loonkosten per eenheid produkt in werkelijkheid sterk stegen. Hier-teenover staat dat de werkgelegenheid in 1994 met zo'n 110.000 arbeidsjaren aanmerkelijk hoger zou zijn geweest dan feitelijk het geval is. In personen gemeten zou de werkloosheid daardoor bijna 150.000 lager uitgevallen zijn. Fors is ook het koopkrachtverlies waarmee de loonmatiging gepaard zou zijn gegaan. De totale koopkrachtverbetering voor een modale werknemer van 11,5% (exclusief incidenteel) in de periode 1985-1990 zou hiermee in 1992 voor de helft weer ongedaan zijn gemaakt. Ondanks de aanhoudende matiging van de lonen treedt, volgens onze simulaties, overigens na 1992 weer enig herstel van de koopkracht van werknemers op. Dit is een gevolg van de budgettair neutrale belastingverlaging die door de loonmatiging mogelijk wordt, alsmede van de premiedrukdaling uit hoofde van het sterk verminderde beroep op werkloosheidsuitkeringen. De lastenverlichting zorgt er tevens voor dat de positieve werkgelegenheidseffecten van de loonmatiging nog enigszins worden versterkt.

De extra uitbreiding van de werkgelegenheid met 110.000 arbeidsjaren, die bij een constante arbeidsinkomensquote zou zijn gerealiseerd, kan plaatsvinden ondanks de aanslag op de binnenlandse bestedingen als gevolg van de koopkrachtvermindering. Hierbij spelen twee effecten een belangrijke rol. In de eerste plaats leidt loonmatiging tot een lagere afstoot van anders onrendabele arbeidsplaat-

Tabel 2. Gecumuleerde effecten van constant houden arbeidsinkomensquote op niveau 1990 (budgettair-neutraal), in procenten tenzij anders aangegeven

	1991	1992	1993	1994
Veronderstellingen				
Loonsom per werknemer in bedrijven (initieel)	-3,1	-7,6	-9,8	-9,8
Uitkomsten				
Volume bruto binnenlands produkt	0,2	0,6	1,2	1,6
Prijspeil particuliere consumptie	-1,1	-2,9	-3,9	-3,9
Financieringstekort Rijk (% bbp)	0,0	0,0	0,0	0,0
Collectieve lastendruk (% bbp)	-0,2	-0,5	-1,3	-1,9
Loonsom per werknemer in bedrijven	-3,5	-9,2	-12,4	-12,5
Reëel beschikbaar looninkomen per werknemer	-2,3	-5,3	-5,0	-3,0
Werkgelegenheid (1000 arbeidsjaren)	9,5	45,8	88,7	110,4
Werkloosheid (1000 personen)	-13,1	-65,2	-125,1	-148,6
Arbeidsinkomensquote, gecorrigeerd (%-punten)	-1,8	-4,3	-5,5	-5,5
Saldo lopende rekening (transactiebasis, % bbp)	0,3	0,9	1,4	1,4

sen en op langere termijn tot een creatie van nieuwe arbeidsplaatsen via hogere investeringen. In de tweede plaats verbetert als gevolg van de lagere loonkosten de concurrentiepositie, waardoor de Nederlandse uitvoer op de buitenlandse markten aan terrein kan winnen, en de invoerpenetratie op onze eigen markten afneemt ten gunste van binnenlandse productie. Dit tweede effect komt ook tot uiting in een hoger saldo op de lopende rekening. Door de werking van de loon-prijsspiraal is de uiteindelijke daling van de loonsom per werknemer groter dan de initiële impuls. Deze daling komt voor ongeveer een derde deel terecht in lagere consumptieprijzen.

Al met al suggereren deze uitkomsten dat de zorgelijke staat waarin onze economie is komen te verkeren, bij een bestending van de gunstige uitgangspositie die in 1990 in termen van arbeidskosten was bereikt, minder ernstig zou zijn geweest. Zo zou er in 1993 nog sprake zijn geweest van een bescheiden volumegroei van het bruto binnenlands produkt. De werkloosheid zou in 1993 veel minder sterk zijn opgelopen, en in 1991 en 1992 zelfs nog verder zijn gedaald. Ten slotte zou ook de scherpe versnelling van de inflatie in 1991 sterk zijn afgezwakt. De prijs voor dit alles zou een aantasting van de koopkracht zijn geweest.

Hoewel illustratief, is het in tabel 2 getoonde beeld enigszins extreem in die zin dat daarin wordt bewerkstelligd dat de arbeidsinkomensquote in geen enkel jaar afwijkt van het niveau van 1990. Een meer realistisch scenario betreft een arbeidsinkomens-

quote die geleidelijk terugkeert naar dat niveau dat in 1994 wordt bereikt. Hier niet getoonde berekeningen van een dergelijk scenario laten echter bij benadering hetzelfde beeld zien. De werkgelegenheid zou dan aanvaardbaar wat minder snel zijn opgelopen, maar in 1994 toch zo'n 95.000 arbeidsjaren hoger zijn uitgevallen.

In het gepresenteerde scenario ligt een aantasting van de koopkracht voor werknemers en uitkeringsgerechtigden van grofweg 4% besloten. Om dit koopkrachtverlies te repareren zou een grotere en eerder ingezet- te lastenverlichting noodzakelijk zijn geweest. Rekening houdend met de doorwerkingseffecten van lastenverlichting op de economie kan deze heel globaal worden becijferd op in totaal 1,5 à 2% bbp. Gegeven de randvoorwaarde van budgetneutraliteit zou een dergelijke lastenverlichting gepaard hebben moeten gaan met additionele bezuinigingen, die het weer moeilijk maken de koopkracht voor iedereen volledig te herstellen. Daarmee komen aan de hand van de hier beproefde ex-post-analyse van de gevolgen van de opgelopen arbeidsinkomensquote de actuele beleidsdilemma's nog eens scherp naar voren.

Micro versus macro

Macro-economische kerngrootheden als arbeidsinkomensquote, inflatie, financieringstekort en schuldquote zijn belangrijke indicatoren van hoe een economie er gemiddeld genomen voor staat in termen van concurrentievermogen en financieel-economische soliditeit. Bij beslissingen over uitbreiding van productie en werkgelegen-

heid op nationaal niveau spelen dergelijke graadmeters van vertrouwen zeker een rol. Ook in internationaal verband worden economieën mede op macro-economische criteria beoordeeld, getuige bij voorbeeld de normen in het Verdrag van Maastricht voor toetreding tot een EMU.

In de discussie over het belang van loonontwikkeling voor de Nederlandse economie op korte en middellange termijn lijkt de macro-economische invalshoek steeds verder naar de achtergrond te worden gedrongen ten faveure van een meer micro-economische benadering, waarin flexibilisering en dynamisering van markten, in het bijzonder de arbeidsmarkt, centraal staan². Het leidt geen twijfel dat deregulering, loondifferentiatie en investeringen in menselijk kapitaal in beginsel het aanpassingsvermogen van onze economie bevorderen. Evenzo ligt het voor de hand dat dit zal leiden tot betere prestaties in termen van produktie en werkgelegenheid. Een niet onbelangrijke randvoorwaarde hiervoor is evenwel dat de macro-economische stabiliteit niet wordt aangetast. Anders geformuleerd, indien de betere marktwerking zich niet uit in een vermindering van macro-economische onevenwichtigheden zullen de positieve effecten ervan op zijn minst onzeker zijn. Vertaald naar de arbeidsinkomensquote: indien de beoogde flexibilisering van de arbeidsmarkt niet gepaard gaat met een daling van deze quote, zullen de voordelen in termen van hogere investeringen, produktie en werkgelegenheid niet zonder meer optreden. De micro-economische aanpak van de Nederlandse arbeidsmarktproblemen en de macro-benadering van loonkostenmatiging zijn geen substituten maar veeleer complementaire elementen ten behoeve van de beleidsanalyse.

Peter van Els

Linda Keijzer

De auteurs zijn werkzaam op de afdeling Wetenschappelijk onderzoek en econometrie van de Nederlandsche Bank.

2. P.M.A. Eichholtz en C.G. Koedijk, Een rekenkamer voor deregulering, *ESB*, 1 december 1993; S. van Wijnbergen, Werkgelegenheid en de lage-lonenpolitiek: zit Nederland op het verkeerde spoor?, *Bespiegelingen voor onder de boom*, SEO, 1993; Met flexibele loonstructuur kunnen meer mensen werken, *NRC Handelsblad*, 1 februari 1994.